

УДК 338.242.4:364.043

А. А. Пакуліна

Українська державна академія залізничного транспорту, м. Харків

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Виявлено особливості трансформації соціальної політики на національному та регіональному рівнях. На основі аналізу вітчизняного й зарубіжного досвіду обґрунтовано типізацію державної інвестиційної політики в соціальній сфері. Виділено основні етапи реалізації інвестиційної політики в соціальній сфері України.

Ключові слова: соціальна сфера, інвестування, інвестиційна політика, тенденції, принципи, регіон.

Выявлены особенности трансформации социальной политики на национальном и региональном уровнях. На основе анализа отечественного и зарубежного опыта обоснована типизация государственной инвестиционной политики в социальной сфере. Выделены основные этапы реализации инвестиционной политики в социальной сфере Украины.

Ключевые слова: социальная сфера, инвестирование, инвестиционная политика, тенденции, принципы, регион.

The characteristics of social policy transformation have been defined in the article at the national and regional levels. On the base of domestic and foreign experience the typology of the government investment policy in the social sphere has been grounded. The main stages of realization the investment policy in the social sphere of Ukraine have been highlighted.

Keywords: social sphere, investments, investment policy, tendencies, principles, region.

Економічні перетворення в Україні надали значні можливості для реалізації соціальною сферою свого інвестиційного потенціалу в цілях підвищення ефективності розвитку в стратегічному періоді. Успішний інноваційний розвиток може бути можливий за умови формування ефективної інвестиційної політики як засобу рішення комплексу пріоритетних соціально-економічних завдань, пов'язаних із досягненням стабільності функціонування, економічного зростання, високого рівня конкурентоспроможності об'єктів соціальної сфери.

Успішна реалізація процесів інвестування соціальної сфери нерозривно пов'язана з розширенням, реконструкцією, інтенсифікацією використання ринкової та інвестиційної інфраструктури, необхідної для реалізації комплексу заходів, що забезпечують збільшення й ефективне використання об'єктами соціальної сфери інвестиційного та іншого ресурсного потенціалу.

Одним з основних напрямів рішення завдань формування й застосування дієвої інвестиційної політики у соціальній сфері, її результативності та ефективності на стратегічний період є послідовна реалізація нормативно-правових і законодавчих актів про економічну та соціальну відповідальність таких суб'єктів інвестиційного ринку, як держава, установи інвестиційної сфери, підприємства фінансово-кредитної сфери, приватні організаційно-правові структури за ефективність здійснення інвестиційного процесу і за розвиток соціальної сфери в цілому.

На формування інвестиційної політики значною мірою впливає дезінтеграція ряду видів економічної діяльності соціальної сфери, інвестиційне безсилля державних підприємств та господарських товариств (що традиційно здійснювали фінансову підтримку ряду установ соціальної сфери), які опинилися в кризових умовах. Це може стати одним з основних чинників наукового пошуку і створення нових організаційно-правових форм співпраці в соціальній сфері на інтеграційній основі в цілях збереження ресурсного потенціалу діючих об'єктів соціальної

сфери, відродження традицій меценатства в діяльності компаній, підприємств, корпорацій, скоординованих і стратегічно націлених у своїй діяльності на створення нових об'єктів соціального призначення, а також реалізацію великих інвестиційних проектів і програм з урахуванням існуючих критеріїв ринкового інвестиційного попиту й конкуренції.

Актуальність теми дослідження особливо зростає в умовах дефіцитності державного бюджету, скорочення розмірів державного інвестування, розуміння необхідності концентрації матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів у соціальній сфері в рамках інтегрованих інвестицій, стратегічно орієнтованих на рішення проблем створення нових і ефективного функціонування існуючих напрямів розвитку видів економічної діяльності соціальної сфери.

Організаційними та правовими заходами, спрямованими на здійснення основних положень інвестиційної політики, може виступати організаційний механізм, за допомогою якого об'єктам соціальної сфери трапляється нагода захищати інтереси своїх інвесторів, акціонерів, споживачів продуктів і послуг соціального призначення; визначати обсяг і характер ділової активності господарюючих суб'єктів видів економічної діяльності соціальної сфери, тип економічної організації.

Проблеми вдосконалення ефективності інвестування соціальної сфери, її організаційно-економічного забезпечення розвитку знайшли відображення в наукових працях багатьох провідних зарубіжних та українських учених. Вагомий внесок у розроблення її окремих аспектів зробили О. О. Євсєєва [1; 2], В. І. Куценко [3], Е. М. Лібанова [4], О. В. Мартякова [5] та ін. Однак аналіз наявних досліджень свідчить, що в більшості з них немає комплексного бачення концептуальної моделі інноваційного управління соціальним комплексом. Без цього неможливе обґрунтування адекватної до умов нашої держави стратегії сталого соціального розвитку [7, с. 112]. Проте проблема взаємодії державних владних структур і господарюючих суб'єктів при управлінні стійким розвитком і підвищенні ефективності інвестування соціальної сфери залишається недостатньо вивченою як в українській, так і в світовій науці. Аналіз існуючих досліджень вказує на відсутність у більшості з них комплексного бачення концептуальної моделі вдосконалення процесу взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні стійким розвитком соціальної сфери, без чого неможливе обґрунтування адекватної для умов України стратегії її реформування та прийняття відповідних законодавчих актів.

Недостатність необхідної системності у формуванні й застосуванні основ раціонального інвестування соціальної сфери пояснюється відсутністю глибокої розробки та наукової обґрунтованості раціональної взаємодії елементів цього процесу з метою досягнення прийнятних в економічних умовах, що складаються, максимальних результатів (прибутковості), мінімізації ризиків інвестиційних вкладень у програми та проекти, пов'язані з розвитком соціальної сфери.

Нині теоретичні й методичні основи формування та обґрунтування процесу інвестування, його спрямованості й доцільності в стимулюванні зростання економічного потенціалу в умовах ринку розроблені явно недостатньо. Назріла необхідність формування таких методологічних і методичних положень створення раціональної інвестиційної політики, яка могла б утворити його основу.

У зв'язку з цим усе більш актуальними стають методологічні й методичні основи створення інвестиційної політики в соціальній сфері, що включає економічні та організаційні елементи управління інвестиційною діяльністю організаційно-правових структур з урахуванням використання і можливості зростання

їхніх інвестиційних потенціалів. При цьому на процес формування раціональної інвестиційної політики в соціальній сфері суттєво впливають методологічні підходи до створення єдиної системи організаційного забезпечення, що повною мірою враховує специфіку ринку, а також усі зміни, що відбуваються в сучасних умовах, яким піддаються банківська та інвестиційна діяльність, оподаткування, страхова справа.

Метою дослідження стали такі завдання: 1) виявити особливості трансформації соціальної політики на національному та регіональному рівнях; 2) на основі аналізу вітчизняного й зарубіжного досвіду обґрунтувати типізацію державної інвестиційної політики в соціальній сфері; 3) виділити й обґрунтувати основні етапи реалізації інвестиційної політики в соціальній сфері України.

На основі аналізу та узагальнення основних теоретичних положень і висновків сучасної економічної науки, офіційних матеріалів статистичних органів і нормативних документів нами встановлено, що процес інвестування в соціальній сфері знаходиться в стані перманентного оновлення через зміни в соціальній системі і вплив чинників зовнішнього середовища. Соціальна сфера несе в собі тенденції до вдосконалення послуг, методів організації, ефективного використання інформаційних технологій, до розробки і впровадження нових методів і технологій, необхідних для задоволення запитів ринку послуг соціальної сфери [8, с. 4].

За останнє десятиліття соціальна політика України характеризувалася непослідовною і часто суперечливою реалізацією не пов'язаних між собою елементів ліберальної, консервативної та соціал-демократичної моделей в їх відомих сучасних формах, а також відсутністю єдиної ідеології та концепції. При цьому загальна тенденція була пов'язана з трансформацією дореформеної соціальної політики (у своїй основі патерналісткою при розподілі соціальних благ і послуг) у ліберальну політику, орієнтовану на інтереси адаптованих до умов, що реформуються, середньоприбуткових і високоприбуткових груп населення. На нашу думку, трансформація соціальної політики відбувалася відповідно до зміни її засадничих принципів. Так, зміни на національному й регіональному рівнях проявилися в такому:

- у більшій концентрації уваги і засобів на рішенні обмеженого числа проблем на відміну від популярного раніше комплексного підходу;
- посиленні диференційованого підходу до регулювання прибутків населення, формуванні адресного соціального захисту;
- пріоритеті активізації економічної поведінки та економічних ініціатив громадян у сфері прибутків порівняно із загальною соціальною підтримкою;
- зміщенні акцентів від переважно адміністративних до гнучких економічних методів управління;
- розвитку страхових принципів в окремих напрямках соціальної політики (охороні здоров'я, пенсійному забезпеченні, політиці зайнятості), а також переході від пріоритетності соціальної підтримки до пріоритетності соціального страхування;
- формуванні багатоканального фінансування державних коштів;
- розвитку добродійності та спонсорства, різних форм соціальної підтримки населення з боку роботодавців, профспілок, інших громадських організацій;
- встановленні паритету усіх видів прибутків, отриманих соціально допустимими способами (включаючи підприємництво), і знятті обмежень на зростання прибутків.

Аналіз вітчизняного й зарубіжного досвіду дозволив виявити два різних типи державної інвестиційної політики в соціальній сфері:

– держава активно впливає на розвиток і функціонування соціальної сфери. У той же час частка державних коштів у загальній сумі прибутків соціальної сфери з різних джерел становить значну частину. При цьому деякі напрями діяльності соціальної сфери більшою мірою існують на кошти державних бюджетів різних рівнів управління, а органи державного управління мають у своєму складі структури, що безпосередньо здійснюють управління поточною діяльністю суб'єктів соціальної сфери;

– політика держави полягає в мінімальній управлінській дії на процес розвитку соціальної сфери. При цьому частка фінансування соціальної сфери з бюджетів усіх рівнів управління досить мала. У цьому випадку здійснюється часткова підтримка у вигляді фінансової допомоги деяких напрямів соціальної сфери за рахунок коштів держави. Процес розвитку соціальної сфери формується в рамках приватного підприємництва за участю неурядових і громадських організаційно-правових структур. У процесі інвестування розвитку соціальної сфери значну роль відіграють різні фонди та некомерційні організації, що існують на пожертвування приватних осіб і підприємств.

Постановку й рішення завдань із формування інвестиційної політики в соціальній сфері пропонується здійснювати з урахуванням реалізації трьох принципів:

– принципу системного співвідношення глобального та локальних критеріїв кінцевої результативності інвестування;

– принципу партнерства, згідно з яким інвестиційна діяльність господарюючих суб'єктів соціальної сфери, включаючи структури та органи управління, розглядається як послуга, що надається і за яку необхідно нести економічну й соціальну відповідальність;

– принципу пріоритету соціального захисту, відповідно до якого визначальним чинником величини вкладу є соціально-етичний потенціал оцінюваних господарюючих суб'єктів соціальної сфери, включаючи і структури, і органи управління.

З урахуванням очевидної трансформації, що сталася в українському суспільстві, нами сформульовані у збільшеному вигляді головні напрями інвестиційних вкладень у соціальній сфері, що мають ключове значення для стійкого розвитку України: поліпшення демографічної ситуації; поліпшення здоров'я населення; формування і реалізація єдиної ювенальної політики; підвищення рівня життя, посилення соціального захисту; вдосконалення умов та охорони праці; поліпшення житлових умов населення; збереження й збагачення наукового, освітнього, культурно-морального, фізичного потенціалу суспільства; боротьба зі злочинністю.

Інвестиції ще не стали самостійним інструментом реалізації соціальної політики, засобом рішення соціальних проблем, методом управління й розвитку соціального комплексу. Більшість прогнозів розвитку соціального комплексу регіонів і територій страждають на відсутність механізму реалізації поставлених у них цілей, у першу чергу на відсутність інвестиційного механізму. Спостерігається ситуація, коли на національному рівні цілі соціальної політики мають узагальнений характер, але при цьому інвестиційний механізм їх реалізації являє собою набір цілком конкретних напрямів діяльності [6, с. 57]. Чим нижче територіальний рівень, тим конкретніше прописані соціальні проблеми, що перешкоджають соціальному розвитку регіону, і об'єкти соціального комплексу, що вимагають оперативного втручання.

Формування активної інвестиційної політики держави в соціальній сфері обумовлене рядом причин:

- подолання інвестиційної кризи і розвиток соціальної сфери можливі тільки за участю держави, яка продовжує впливати й посилюватиме свій вплив на всі сторони економічного життя, упершу чергу через законодавство, податкову систему, бюджетні стосунки, державний сектор. Численні економічні важелі, наявні у держави, робитимуть її активним учасником соціальних процесів;
- загострення відповідальності держави за соціальну безпеку й соціальну стабільність у суспільстві, необхідність виправлення наслідків багаторічної політики «залишкового» принципу у фінансуванні та інвестуванні соціальної сфери;
- низька окупність значного числа соціальних інвестиційних проектів, що роблять їх малопривабливими для приватних інвесторів.

Соціальна сфера, що багато в чому залишилася в управлінні держави, повинна стати основним напрямом цілеспрямованої комплексної державної інвестиційної політики. Можна виділити такі напрями досягнення поставлених соціальних цілей за допомогою методів інвестиційної політики: побудова заснованої на ринкових принципах системи участі держави в інвестиційній діяльності; створення комплексу сприятливих умов для розвитку інвестиційної діяльності в соціальній сфері; формування регулюючого блоку в системі управління інвестиційною діяльністю в соціальній сфері.

Доцільно виділити основні етапи реалізації інвестиційної політики в соціальній сфері України.

До 2014 р. інвестиційна політика має бути сконцентрована на запобіганні падінню рівня та якості життя, подальшому скороченні розмірів бідності, підвищенні реальних прибутків основних груп населення, мінімальної заробітної плати, недопущенні деградації системи освіти, охорони здоров'я, культури, науки, стабілізації демографічної ситуації, посиленні уваги в державній соціальній політиці сім'ї та молоді.

На етапі 2014–2017 рр. має бути забезпечене рішення таких завдань, як встановлення мінімальної оплати праці вище рівня прожиткового мінімуму, істотне підвищення реальних прибутків основної маси населення, ліквідація різких диспропорцій в оплаті праці у бюджетному і внебюджетному секторах, значне скорочення існуючої значної диференціації в прибутках різних соціальних груп населення, зниження темпів інфляції до 2 % на рік. Слід чекати відчутних позитивних змін у розвитку матеріальної бази й діяльності установ охорони здоров'я, освіти, культури, науки. Намітяться позитивні зміни і в демографічній ситуації (збільшення народжуваності, скорочення смертності, збільшення на 3–4 роки очікуваної тривалості життя).

На етапі 2018–2020 рр. можна чекати наближення більшості кількісних та якісних параметрів, що характеризують людський потенціал України, до межі відповідних показників країн – членів Європейського Союзу.

1. Для подолання негативних тенденцій у розвитку господарюючих суб'єктів соціальної сфери доцільно створювати нові ефективні форми їх економічної організації у вигляді галузевих міжрегіональних корпоративних структур, які включають управляючі фінансові компанії (банки).

2. У сучасних економічних умовах істотно зростають вимоги до управлінських рішень, що приймаються. Особливу складність являє собою ухвалення рішень щодо інвестування, оскільки інвестиційні можливості з найбільшим потенціалом створення вартості часто пов'язані з високою невизначеністю. Тому

розробка адекватного методичного забезпечення ухвалення інвестиційних рішень є нині дуже актуальним завданням як для теорії, так і для практики управління соціальною сферою. Залучення опційної теорії до оцінки реальних інвестиційних проектів у соціальній сфері є цілком логічним етапом розвитку методології інвестиційного аналізу і свідчить про розширення можливостей функціонування економічних систем. Саме опційна методологія дозволить господарюючим суб'єктам соціальної сфери в нових економічних умовах адекватно оцінювати ефективність інвестицій і, відповідно, вигідно використовувати наявні інвестиційні можливості в цілях розвитку.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі такі: розробка методичного підходу до оцінки ефективності інвестування підприємств різних видів діяльності соціальної сфери; застосування інформаційних систем підтримки ухвалення рішень у процесі взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні стійким розвитком соціальної сфери.

Бібліографічні посилання

1. **Євсєєва О. О.** Стратегічні напрями соціального розвитку, шляхи державного регулювання : монограф. / О. О. Євсєєва. – К. : Коваленко В. Ф., 2011. – 524 с.
2. **Євсєєва О. О.** Тенденції та пріоритети державного регулювання розвитку соціальної сфери / О. О. Євсєєва // Економічний простір: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2011. – № 49. – С. 68–80.
3. **Кущенко В. І.** Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : монограф. / В. І. Кущенко // РВПС України НАН України. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – 818 с.
4. **Лібанова Е. М.** Ринок праці : навч. посіб. / Е. М. Лібанова. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 224 с.
5. **Мартякова Е. В.** Социально-экономическое развитие и инструменты партнерских отношений / Е. В. Мартякова // Вісн. ДонНУ. – Донецьк, 2011. – С. 230–235.
6. **Пакуліна А. А.** Процес євроінтеграції і розвиток регіональних соціальних комплексів в Україні / А. А. Пакуліна // Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji [«Kluczowe aspekty naukowej działalności – 2013»] (07–15 stycznia 2013 roku). Vol. 6. Ekonomiczne nauki : Przemysł. Nauka i studia, 2013. – S. 57–59.
7. **Пакуліна А. А.** Специфіка державного регулювання соціальної сфери у сучасній змішаній економіці / А. А. Пакуліна // Екон. простір : зб. наук. пр.– Дніпропетровськ : ПДАБА, 2012. – № 65. – С. 111–116.
8. **Пакуліна А. А.** Фінансування соціальної сфери у сучасних умовах / А. А. Пакуліна // Матеріали за 8-а міжнародна научна практична конференція, [«Achievement of high school», – 2012], 17–25 November, 2012. – Т. 1. Економіки. Сьвременни технологии на информации. – Софія : Бял ГРАД-БГ ООД, 2012. – С. 3–5.

Надійшла до редколегії 03.02.2013 р.